

Vad är det egentligen som händer inom svensk äldreomsorg?

Pär Schön, universitetslektor och docent i socialt arbete

Sociala Missionen: 14 februari 2024

Stockholms
universitet

Dagens presentation:

- Begreppen och förvirringen:
"En tredje ålderns retorik för en fjärde ålderns verklighet".
- Nuvarande trender inom äldreomsorgen
- Kvarboendepolitiken – från ideologi till realitet
- Kvarboendets konsekvenser
- Framtida utmaningar och målkonflikter

Stockholms
universitet

MC COVID-19
Governmental response in Long-Term Care residence preparedness, response

Sweden
Lennarth Johansson
Jönköping University and Stockholm
Pär Schön
Aging Research Center, Karolinska Institutet & Stockholm University

MC COVID-19 WORKING PAPER 14/2021

TEMA COVID-19
Sprickorna i den svenska självbilden
Vad är förklaringen till att äldreomsorgens problem tycks vara bestående? Knäckfrågan är kanske inte vad som behöver göras, utan hur det ska ske – och vem som ska **finansiera förändringarna**.

Lennarth Johansson (lennarth.johansson@aldreocentrum.se) är docent vid Jönköping university och senior rådgivare på Stiftelsen Stockholms läns center/Karolinska Institutet & Stockholms universitet.
Pär Schön (par.schoon@ki.se) är docent vid Aging research center/Karolinska Institutet & Stockholms universitet.

När coronapandemin drabbade världen i början av 2020 skedde en snabb utveckling av både medicinsk forskning och rapporter från Asien och Europa om att den äldre befolkningen var särskilt drabbad. Detta stimulerade intresset för studier av hur olika länder hanterade pandemin och dess konsekvenser för den äldre befolkningen.
Den studie som delvis återges här är en del av ett större forskningsprojekt, initierat och lett av Javier Moreno och kollegor vid Instituto de politicas y bienes sociales.

Studien ska beskriva och analysera hur samverkan mellan stat, region och kommun har fungerat under pandemin i allmänhet, liksom mellan sjukvården och äldreomsorgen i synnerhet, med särskilt fokus på hur den har drabbat äldre som bor på särskilda boenden.
Projektet ska bidra med erfarenheter och strategier till beslutsfattare och ansvariga för vård och omsorg av äldre för att motverka pandemin, dess konsekvenser och framtida kriser.

FÖR ATT KUNNA jämföra de olika ländernas hantering av pandemin används ett gemensamt protokoll.

»
En jämförande studie av hur 15 europeiska länder hanterat pandemin.

Äldreomsorgen under pandemin

Delbetänkande av Coronakommissionen

Stockholm 2020

STATENS OFFENTLIGA UTRÄDNINGAR
SOU 2020:80

Men det löser sig väl...?

Strategier:

- Hälsöfrämjande och förebyggande insatser
- Kvarboende
- Välfärdsteknologi

Stockholms universitet

INGMAR SKOOG

HUR ÄLDRE HAR BLIVIT YNGRE ÄN NÅGONSIN ...

70

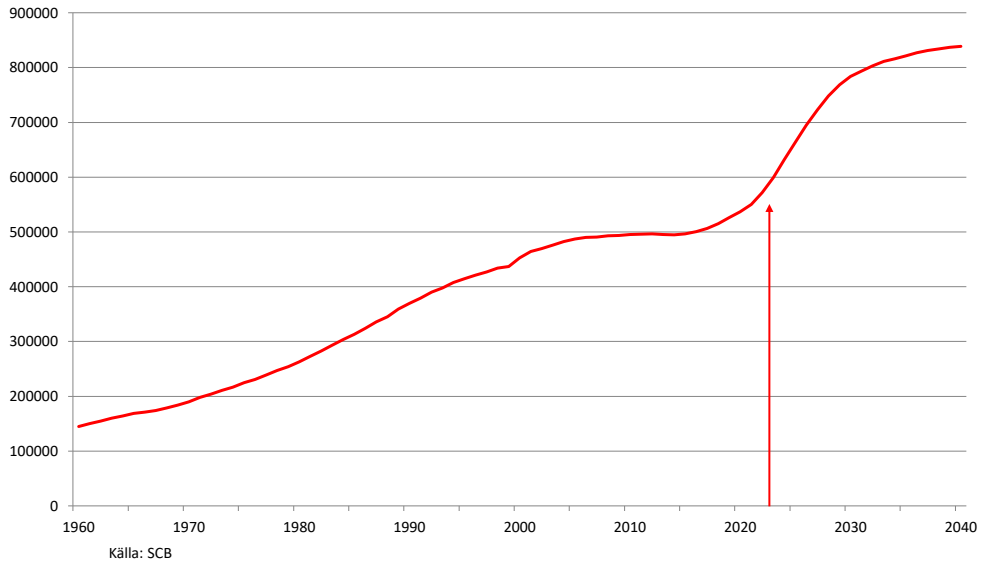
ÄR DET NYA

50

...OCH HUR DU HÅLLER HJÄRNAN OCH KROPPEN I FORM.

POLARIS

Antal personer 80 år och äldre i Sverige

Nuvarande trender inom vård och omsorg

Avinstitutionalisering

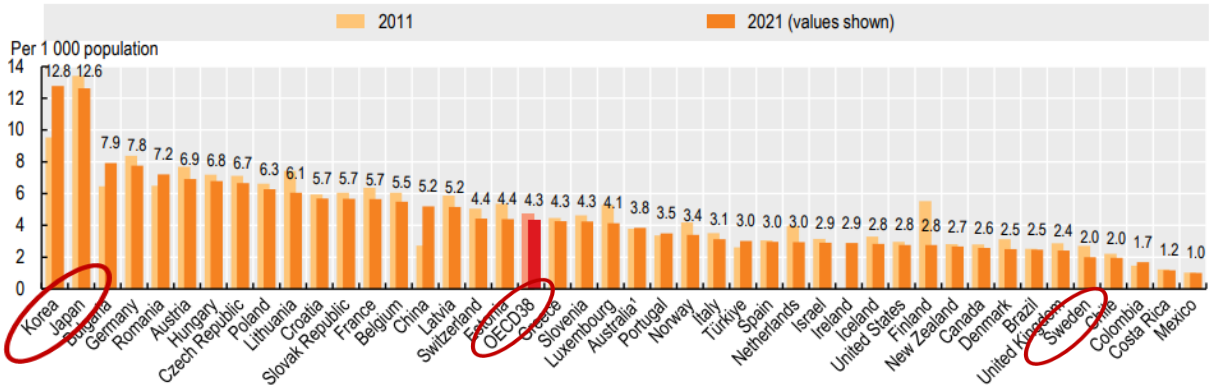
**Informalisering/
refamilisering**

Marknadisering

Stockholms
universitet

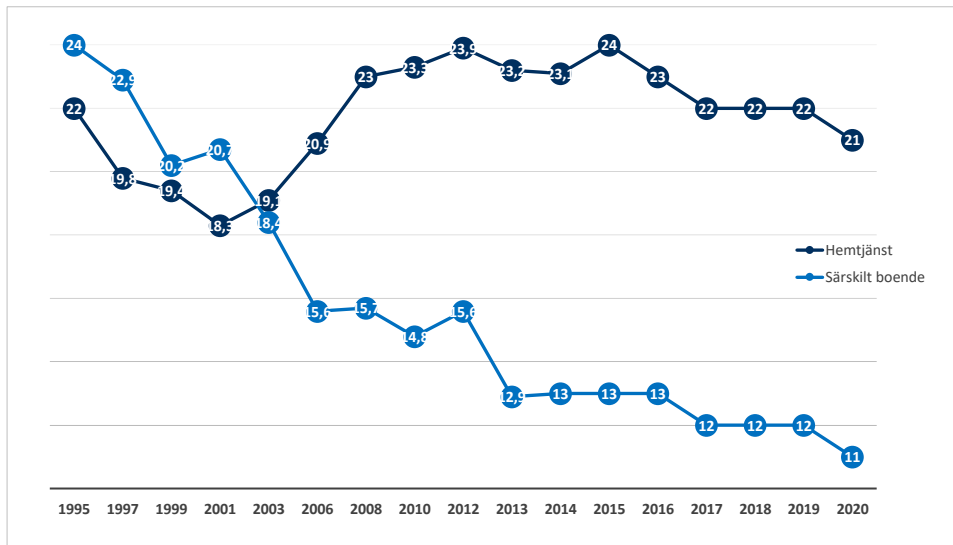
Sjukhusplatser per 1000 personer, 2011 och 2021

Källa: OECD Health Statistics 2023.

Utveckling av täckningsgrad av hemtjänst och särskilt boende bland personer 80+, 1995-2020 (%)

Källa: Socialstyrelsen

Foto: JONAS EKSTRÖMER / TT

Äldreforskare: "Bygger på att det finns anhöriga som kan ta ett stort ansvar"

7:01 min [Min sida](#) [Dela](#)

Publicerat tisdag 26 oktober 2021 kl 09:21

- Många äldre som vill flytta in på äldreboenden tvingas bo kvar hemma.
- Detta trots att de ofta är både ensamma och sjuka.
- Hör Pär Schön, äldreforskare på Aging Research Center.

P1-morgon
p1morgon@svrigradio.se

Anhörigas krav allt viktigare för omsorgen om äldre

Det har blivit alltmer betydelsefullt för äldre personer att ha resursstarka anhöriga som kan tala för en. Forskningen har också visat att **anhörigas roller och funktioner har blivit fler**.

Pär Schön [par.schon@ki.se] är fil dr och forskare vid Aging research center, ARC, och Stiftelsen Äldrecentrum.

Att ha tillgång till familj och anhöriga är betydelsefullt. Det är känt sedan länge. Familj och anhöriga svarar för två tredjedelar av omsorgen för hemmaboende äldre personer i behov av vård och omsorg. Därmed skulle de kunna sägas vara ryggraden i vården och omsorgen om äldre i Sverige. Medvetenheten och insikten om att äldreomsorgen är beroende av anhörigas insatser har ökat. Under senare år har också kunskapsläget om anhöriga som vårdar äldre förbättrats. Familjens roll och betydelse

de har minskat kraftigt: från början av 2000-talet fram till i dag har var tredje plats försvunnit. Minskningen har inneburit att tröskeln för att komma in på ett särskilt boende har höjts – det krävs allt större behov för att få en plats.

"De senaste 20–25 åren har karaktäriserats av en kraftig neddragning av institutionsbaserad vård och omsorg."

NÄR ÄLDREOMSORGENS resurser inte har hållit jämna steg med behovet i den äldre befolkningen har kommunerna tvingats göra allt tuffare prioriteringar. Tidigare studier har visat att personer med demenssjukdom har prioriterats före personer med

DN. Debatt

Redaktör DN Debatt: Bo G Andersson 08-738 1223
Biträdande redaktör: Peter Ganneby 08-738 12 09
Epost: debatt@dn.se

Följ oss på Twitter: twitter.com/dndebatt
DN Debatt på nätet: [DN.se/debatt](https://dn.se/debatt)

Valfrihet i vård och omsorg.

"Många äldre har inte själva förmåga att välja sin omsorg"

För skröpliga för att välja? Drygt hälften av dem som är 77 år eller äldre saknar förmåga att själva välja utförare inom sjukvård och äldreomsorg, visar en ny, ännu opublicerad studie från Karolinska Institutet. De äldre kan inte agera som rationella och välinformerade kunder och bidrar därmed inte till en marknadsmässig korrigering av kvaliteten inom vård och omsorg, skriver **Mats Thorslund**, **Bettina Meinow** och **Marti Parker**.

Bettina Meinow, fil dr
Marti Parker, docent
Mats Thorslund, professor
från Aging Research Center – ett institut för forskning om åldrandet vid Karolinska Institutet och Stockholms universitet

av anhöriga bestämmer sig för att flytta till ett annat boende.

Men framförallt – kan man själv välja? Har man förmågan att söka information om de olika alternativen och därmed möjlighet att utöva den konsumentmakt som antas leda till kvalitetsförbättringar?

I det kommande numret av den vetenskapliga tidskriften *Social Science & Medicine* visar vi att drygt hälften av ett representativt urval av befolkningen som är 77 år eller äldre saknar de förmågor som behövs för att själva kunna välja utförare inom sjukvård och äldreomsorg. De har inte förmågan att agera som den rationella

Bakgrund. Läs mer på DN.se/debatt

• 20/3 2011: "Småste hittat riktning för samhällsomsändlingen"
Forskarna och samhällsdebattörerna Jesper Mejlind och Sverker Sörlin om att Sverige står inför ett vägval när det gäller försöken med marknadsmodeller. Nu behövs en analys – inte minst inom socialdemokratien.

• 25/3 2011: "Förskottkrävs"

kunder, det vill säga de som blivit beviljade vård- och omsorgsboende eller hemtjänst, blir bilden följande: bland de som bodde på vård- och omsorgsboende var det mindre än 5 procent som klarade av att genomföra en intervju och hade förmågan att hitta och förstå information. Bland de äldre med hemtjänst var det drygt en tredjedel.

Bland de som behöver mest insatser och därmed är mest beroende av att göra ett "bra val" är det alltså få som skulle klara av att göra ett medvetet val av utförare på egen hand. Och än mindre byta utförare om de inte blir "nöjda". Paradoxen är uppenbar – har man förmågan att

ven om vi är många som

Dagens Samhälle

Sjukvård

Uppsala polisanmäler Attendo: "Har fuskat systematiskt"

Publicerad: 17 mars 2022, 17:04

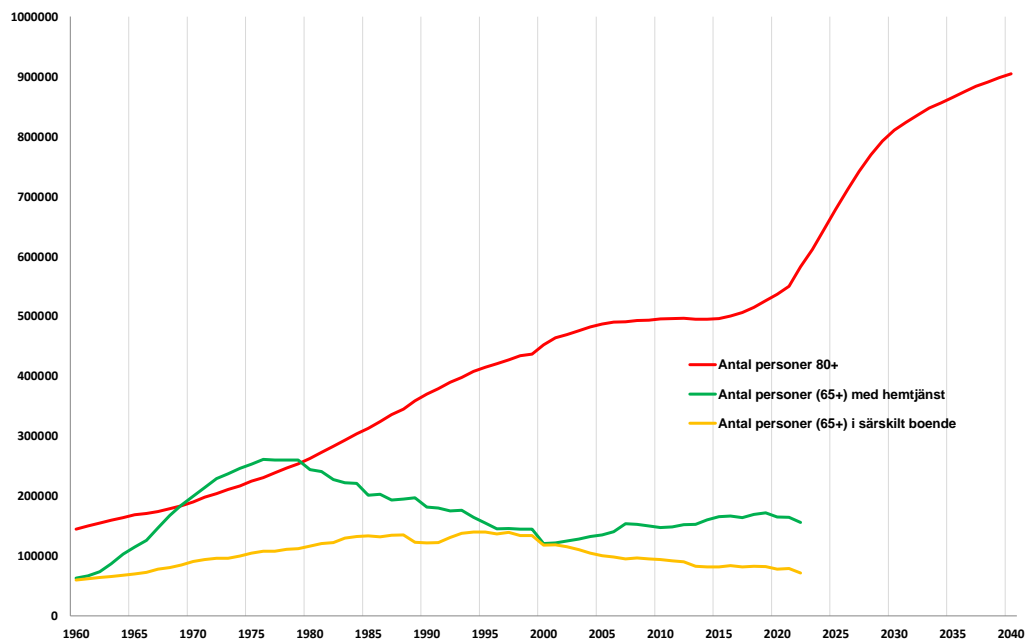

Eva Christiernin (S) säger till Uppsala Nya Tidning att det som skett är "otroligt provocerande".
Foto: Göran Ekeberg/Add Light, Jonas Ekströmer/TT

Uppsala häver sitt hemvårdsavtal med Attendo och polisanmäler företaget. Orsaken är "upprepade och allvarliga brister och avtalsbrott", skriver kommunen i ett pressmeddelande. 500 brukare måste nu hitta nya utförare.

Kommunen meddelar på torsdagen att avtalet med Attendo bryts. Äldrenämndens ordförande Eva Christiernin (S) säger till **Uppsala Nya Tidning** att företaget har agerat "otroligt provocerande".

– Personer inom Attendos hemtjänst har systematiskt fuskat. Det handlar om att äldre inte fått de insatser de har rätt till. Till exempel har måltider, duschning, medicinering och promenader inte utförts trots att Attendo fått ersättning för det, säger hon till tidningen.

Kvarboendepincipen

- *"så långt som möjligt ges möjlighet att bo kvar hemma i sin ursprungliga bostad så länge som de själva önskar. I hemmet ska man kunna få hjälp och stöd i den dagliga livsföringen. Man ska också kunna få hjälp med personlig omvårdnad eller sjukvård. De anhöriga ska ges stöd för sina insatser."*
- *"kunna flytta till en särskild boendeform om vårdbehoven är stora. Om behoven är stora och omfattande eller om man inte känner sig säker och trygg där ska man kunna flytta till en särskilt anpassad boendeform."*

(prop. 1997/98:113)

Stockholms
universitet

Kvarboendepolitikens fyra faser – från "ideologi till realitet"

1. **1950-talet:** Ivar Lo-Johansson;
"Hemvård i stället för vårdhem"
2. **1980-talet:** Socialtjänstlagen;
"Bo hemma så länge som möjligt"
3. **1990-talet:** Ädelreformen;
"Kvarboende på säbo"
4. **2000-talet:**
"Vårdhemmet i hemmet"

Källa: Lennarth Johansson (2014)

svt NYHETER

"Jag vill in på ett äldreboende, jag tänker på det varje dag"

Mary Andersson vill in på ett äldreboende – men kommunen säger nej. Foto: SVT

92-åriga Mary fick en stroke som förändrade allt. Nu vill hon flytta till ett äldreboende – men kommunen säger nej och nu väntar Mary på att domstolen ska ta upp hennes fall. "Jag tänker på det varje dag, men jag hinner väl och dö innan det blir klart."

SVT 24 april 2017

DAGENS Medicin

Kommunal Hälsa Publicerad: 10 juli 2023

Brister på äldreboenden i alla kommuner

"Det här är väldigt grundläggande krav i en verksamhet för att man ska kunna vara trygg och säker och utifrån det ser vi att det här är allvarliga brister", säger Ivo Peder Carlsson. Foto: Fredrik Sandberg/TT, Jessica Gow/TT

Ingen kommun klarar sig undan kritik när Ivo summerar sin mest omfattande granskning av särskilda boenden för äldre hittills.

Utmaningarna inom svensk äldreomsorg har varit kända länge och pandemin riktade strålkastaren på brister som påtalats från flera håll under många år. Mot den bakgrunden inledde Inspektionen för vård och omsorg (Ivo) 2021 en granskning av samtliga kommuner som bedriver såbo i kommunal regi, totalt 283 stycken.

Efter att ha gått igenom över 53 000 hälso- och sjukvårdsjournaler, genomfört enkäter med patienter, anhöriga och personal samt gjort fysiska inspektioner på boenden har alla kommuner som ingått i tillsynen fått ett beslut – och samtliga uppvisar brister.

Drivkrafter bakom kvarboendepolitiken

- Kostnadsskäl
- De har ju blivit friskare?
- Äldre vill ju bo hemma?
- Livsstils- och attitydförändringar
- Samhällsutveckling: bättre boendestandard, kommunikationer, samhällsservice, etc.
- Fler hjälpande händer – familj och anhöriga

Drivkrafter bakom kvarboendepolitiken

Genomsnittlig årskostnad för vård hemma respektive vård på äldreboende

Kvarboendepolitikens konsekvenser

- Platsbrist! Svårare att få plats på äldreboende. Högre behovströskel!
- Senare flytt till äldreboende – kortare boendetider!
- Vården i livets slut?
- Implikationer för planering, organisering, behov, dimensionering och innehåll i äldreboenden.
- Färre sjukhusplatser, kortare vårdtider på sjukhus och snabbare utskrivning.
- Längre väntetider på sjukhusens akutmottagningar.
- Ökad belastning på familj och anhöriga.

Ny studie: Var femte på äldreboende dör inom en månad

Publicerad 24 januari 2014

Antalet äldre som bor i särskilt boende har minskat med 28.000 personer mellan år 2000 och 2012. De som får plats i dag är oftast mycket gamla, dementa eller multisjuka. En studie från Stockholm visar att var femte dör inom en månad.

SVT: 2014-01-24

STILM

Väntetiderna på akuten ökar - här är väntan längst

PUB.02902204-0216

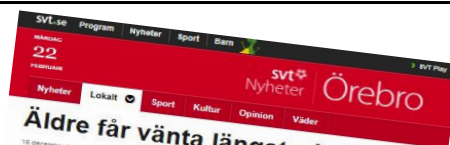
Bild 1 av 2 Nasim Farokhi är verksamhetschef för akutmottagningen på Södersjukhuset och Marie Björnstedt Bennermo är chefläkare. Foto: Mikael B...

Allt fler patienter tvingas vänta mer än fyra timmar på akuten. Vårst är det för gruppen som fyllt 80 år och äldre. På Södersjukhuset får sex av tio gamla vänta för länge. "I dag är det så trångt att det inte finns plats för fler vårdteam, även om vi skulle vilja ha det", säger Marie Björnstedt Bennermo, chefläkare.

📄 Servis 📄 Årns artikel 📄 Boken

Dagens Nyheter kan i dag redovisa hur mycket väntetiderna på länsets akutsjukhus ökat de senaste åren. År 2009 fick 28

Äldre får vänta längst på akuten

Väntetiderna till akuten blir allt längre i länet. Risken att bli kvar på mottagningen riktigt länge är störst för de patienter som är över 80 år.

Genomsnittspatienten får nu tillbringa tre timmar på akuten i Örebro och nästan lika länge i Karlskoga och Lindesberg, visar en [sammanställning](#) som Socialstyrelsen har gjort. På Universitetssjukhuset i Örebro, USO, betyder det en ökning med nästan en halvtimme på fem år.

Lång väntan för äldre
För att ta reda på orsakerna bakom de långa väntetiderna specialstuderas våsjo.

– De första resultaten visar att risken att få vänta länge är som störst om man är äldre, kommer till akuten på för- eller eftermiddag och behöver läggas in på sjukhuset. Det finns också en risk för längre väntetider om patienten söker för medicinska eller kirurgiska besvär som exempelvis andnöd eller buksmärta, säger Toralf Ruge, projektledare på Socialstyrelsen.

Allt fler söker akut
På USO blir personer över 80 år kvar 40 minuter längre än övriga patienter. Socialstyrelsen tycker nu att det kan finnas anledning att se över akutvården för de äldsta.

Framtida utmaningar och målkonflikter!

- Allt fler mycket gamla personer och fler multisjuka
- Vård- och omsorgssystemen är inte utformat för skröpliga och multisjuka äldre
- Sammanhållen vård och omsorg vs valfrihet och mångfald!
- Har kvarboendet gått för långt? Möjlighet eller tvång?
- Anhörigas roll?
- Kompetensförsörjning – behålla och rekrytera personal

Tack för att ni lyssnade!

Pär Schön

Docent, universitetslektor

Institutionen för socialt arbete

Stockholms universitet

E-post: par.schon@socarb.su.se

Stockholms
universitet

Stockholms
universitet

Albano | Foto: Ingmarie Andersson